

SPOR MIKULOVICKÉHO FARÁŘE A JANA MLADŠÍHO KAPOUNA ZE SVOJKOVA O PLACENÍ OBILNÉHO OSPU Z LET 1588–1593

David RICHTER

První písemná zmínka spojená s obcí Mikulovice na Pardubicku se zřejmě datuje již do roku 1295. Z tohoto roku pochází listina papeže Bonifáce VIII. zmiňující kostel „na Chlumku“, který byl historiky Josefem Vítězslavem Šimákem a po něm Františkem Šebkem ztotožněn právě s kostelem v Mikulovicích.¹⁾ Nejstarší přímá zpráva se pak datuje do roku 1382, kdy se připomíná jistý Václav z Bořic a z Mikulovic,²⁾ jak nám však dokládají archeologické nálezy, dějiny osídlení této lokality jsou mnohem starší.³⁾ Další písemná zmínka pak pochází z roku 1384, kdy byl po smrti Vznaty ze Skuhrova svolán ve Vysokém Mýtě jeho majetek jako královská odúmrť. Součástí tohoto zboží byl také poplužní dvůr v Mikulovicích („*in Mikulowyczech curia arature*“), který se společně s dalšími majetky (provolané zboží bylo rozděleno mezi Hanuše z Milheimu a pány z Pardubic) dostal do držení Smila, syna Viléma z Pardubic.⁴⁾ Prostřednictvím pánů z Pardubic se poté stal tento majetek součástí zboží hradu Rychmburk, se kterým pak přешel v době husitských bouří do vlastnictví Jana Parduse z Vratkova.⁵⁾ Kromě pánů z Pardubic známe také další držitele zdejších pozemků a dvorů z po-

1) František ŠEBEK, *Kostel sv. Václava na Chlumku u Pardubic v listině z roku 1255*, Východočeský sborník historický 1, 1991, s. 3–12.

2) Josef EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum – Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých. Svazek I*, Praha 1870, s. 471–472.

3) Josef SAKAŘ, *Dějiny Pardubic nad Labem. Díl I. Část 1. Dějinný přehled města, zámku a bývalého panství do roku 1648*, Pardubice 1920, s. 9.

4) Gustav FRIEDRICH (ed.), *Archiv český XXXI. První kniha svolací desk dvorských z let 1380–1394*, Praha 1921, s. 5–6.

5) J. SAKAŘ, *Dějiny Pardubic nad Labem. Díl III. Část 1. Život náboženský do roku 1900*, Pardubice 1926, s. 35, pozn. č. 3; TÝŽ, *Dějiny Pardubic nad Labem. Díl I. Část 1.*, s. 92, pozn. č. 2.

částku 15. století. Tak se mezi léty 1404 až 1407 připomíná Jan řečený Liděš z Mikulovic. Ten prodal roku 1404 čtvrt lánu role s loukou pod kostelem v Mikulovicích zdejšímu plebánovi Adamovi, aby tak byl rozšířen zádušní majetek.⁶⁾ Naproti tomu roku 1407 odprodal své dědiny ve vsi Vlčnově nedaleko Chrudimě zdejšímu panoši.⁷⁾ K roku 1415 je zase doložený Maršík z Mikulovic, který připojil svou pečeť ke stížnému listu směřujícímu do Kostnice.⁸⁾ Když však kolem poloviny 15. století zapisoval král tento a další majetky výše zmíněnému Pardusovi, bylo v zápisu uvedeno, že se jedná o „*Mikulovice ves celou s podacím kostelním*“.⁹⁾

Na konci 15. století pak přešla ves i s podacím právem do majetku pánů z Pernštejna¹⁰⁾ a na začátku století následujícího byla spojena s moravičským statkem náležejícím Andělům z Ronovce.¹¹⁾ Samostatným vlastníkem těchto majetků se stal na začátku 40. let Burian Anděl z Ronovce, který je (mimo jiné také kmetci dvory s platem v Mikulovicích) prodal roku 1544 Mikuláši Štítnému ze Štítného.¹²⁾ Ten je držel až do roku 1550, kdy prodal „*ves celou Mikulovice s krčmou*“ Janovi Humpoleckému z Rybenska, který byl jejím majitelem nejméně ještě v roce 1558.¹³⁾ Od roku 1569 pak máme jako pána nad Mikulovicemi doloženého Ctibora Kapouna ze Svojkova zastávajícího v 80. letech úřad výběrčího a poté také hejtmána kraje Chrudimského.¹⁴⁾ Ten v roce 1585 část Mikulovic odprodal k panství Pardubice.¹⁵⁾ Po jeho smrti v roce 1588 připadl pozůstalý majetek jeho bratrům

6) Josef KURKA, *Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecese litomyšlská (místopis církevní do r. 1421)*, Praha 1915, s. 655.

7) František PALACKÝ (ed.), *Archiv český III*, Praha 1844, s. 477, č. 86.

8) Tamtéž, s. 189.

9) Antonín RYBIČKA, *Procházky v okolí chrudimském*, Památky archeologické a místopisné I, 1855, s. 312.

10) František PALACKÝ (ed.), *Archiv český IV*, Praha 1846, s. 532, č. 299.

11) A. RYBIČKA, *Procházky v okolí chrudimském*, s. 312.

12) Tamtéž; VOREL, *Výmřelý východočeský rod Andělů z Ronovce. Fikce a fakta při „nalézání potomků“ české historické šlechty*, Východočeský sborník historický 26, 2014, s. 92.

13) A. RYBIČKA, *Procházky v okolí chrudimském*, s. 312–313.

14) Tamtéž, s. 313; Josef SMOLÍK, *Kapounové ze Svojkova*, Památky. Listy pro archaeologii a historii IX, 1874, s. 790; Jako „*Ctibor Kapoun z Svojkova a na Mikulovicích*“ se připomíná také v tituláři z roku 1572. Viz Jiřík ČERNÝ, *Formy a Notule Listů všelijakých, jichž jeden každý v potřebách svých rozličných platně potřebovati může. Přitom také jest i Titulář Stavů Duchovního i Světského nově sebraný a vytištěný*, Praha 1572, f. Tiir.

15) J. SAKAR, *Dějiny Pardubic nad Labem. Díl I. Část I.*, s. 92. Mikulovice (devět hospodářství patřících k Pardubicím) jsou uvedeny poprvé v urbáři panství z roku 1588. Viz Státní oblastní archiv v Zámrsku (dále SOA Zámrsk),

Jindřichovi, Janovi staršímu, Kryštofu Václavovi a Zikmundovi. Ti ještě téhož roku prodali Mikulovice Janovi mladšímu, Jindřichovu synovi, za 2 500 kop grošů českých.¹⁶⁾ Ves držel Jan mladší až do konce 16. století, kdy ji odprodal královské komoře, tedy pardubickému panství.¹⁷⁾

S majetkoprávními vztahy týkajícími se Mikulovic se pojí také kostelní podací právo. To náleželo zprvu pardubickým cyriakům, od kterých ho posléze „získali“ držitelé Rychmburku a Pardubic (s pardubickým panstvím pak zůstalo spojeno až do konce své existence).¹⁸⁾ Starší bádání stavělo počátky zdejšího farního chrámu (konkrétněji předchůdce současné stavby) do druhé poloviny 14. století. Vycházelo totiž ze skutečnosti, že v soupisu far a kostelů, které byly roku 1350 vyjmuty z pražské arcidiecéze a přiřčeny k novému litomyšlskému biskupství, není kostel v Mikulovicích jmenován.¹⁹⁾ Na základě novějších výzkumů však víme, že kostel v tomto soupisu uveden je, avšak pod jiným označením (na Chlumku). Jeho počátky tedy klademe již před polovinu 13. století.²⁰⁾

Spolehlivé zmínky o zdeším kostelu sv. Václava se pak objevují až v 80. letech 14. století v souvislosti s výše zmíněným patronátním právem.²¹⁾ Prvním doloženým knězem je plebán Adam, který se připomíná k roku 1404, když přikoupil pro potřeby záduší část polností a louku od Jana Liděře z Mikulovic.²²⁾ V 16. a na začátku 17. století působili na zdejší fari kněží vyznání pod obojí, později evangeličti.²³⁾ K tomuto období literatura jmenovitě uvádí nekatolické faráře Mikuláše Polydora z Ostravy, Alexandra Dubského (-1581-), Karla Rubeculu (-1615-) a Mikuláše Horrea (-1620-).²⁴⁾ Po bělohorské porážce stavovské opozice a následné

fond Velkostatek Pardubice (1494–1952), inv. č. 16, kniha č. 15, urbář panství z roku 1588, f. 358.

16) J. SMOLÍK, *Kapounové ze Svojkova*, s. 790.

17) Tamtéž. Po prodeji Mikulovic získal Jan mladší ves Kněžmost u Sobotky od svého otce Priama. Další majetek v rozsahu několika vsí pak zakoupil sám roku 1604.

18) J. SAKAŘ, *Dějiny Pardubic nad Labem. Díl III. Část 1*, s. 35, pozn. č. 3; F. ŠEBEK, *Kostel sv. Václava na Chlumku u Pardubic v listině z roku 1255*, s. 8.

19) A. RYBIČKA, *Procházky v okolí chrudimském*, s. 311.

20) F. ŠEBEK, *Kostel sv. Václava na Chlumku u Pardubic v listině z roku 1255*, s. 3–12.

21) J. KURKA, *Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecese litomyšlská*, s. 655.

22) Tamtéž.

23) A. RYBIČKA, *Procházky v okolí chrudimském*, s. 311.

24) J. SAKAŘ, *Dějiny Pardubic nad Labem. Díl III. Část 1*, s. 68, pozn. č. 5; František ROSŮLEK, *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko. Díl 3. Místopis: dějinný a místopisný obraz*, Pardubice 1903, s. 359.

rekatolizaci byla zdejší fara z důvodu nedostatku kněží, který nebyl pochopitelně pouze místním problémem, nějaký čas opuštěna. Kostel byl obnoven a vysvěcen v roce 1624.²⁵⁾ Co se týká zádušního majetku, náležely ke zdejšímu kostelu pole a louky, které byly pronajímány buďto za peníze nebo za podíl z úrody. Navíc k faře patřily krávy, taktéž pronajímáné za peníze, případně v době potřeby za vosk.²⁶⁾

Pokud jde o literaturu týkající se Mikulovic, nemá bohužel ves doposud souhrnně zpracovanou historii. Nejrůznější zmínky o její starší historii jsou zachyceny v rámci časopiseckých statí (vesměs staršího data), z nichž nejobsáhlejší je článek Antonína Rybičky uveřejněný v Památkách archeologických v roce 1855.²⁷⁾ Dále se jedná o drobné zmínky v rámci regionálních publikací, z nichž nejobsáhlejší prostor věnovalo Mikulovicím kolektivní dílo Pardubicko, Holicko, Přeloučsko.²⁸⁾ Nejvíce pak bylo publikováno k nejstarším pravěkým dějinám této lokality.²⁹⁾

Spor mezi mikulovickým farářem Jakubem Sofiánem z Valkmberku a Janem mladším Kapounem ze Svojkova o placení obilních ospů

Spor, který na začátku 90. let 16. století nemalou měrou zaměstnal hejtmana pardubického panství a také úředníky královské komory, má svůj počátek na konci roku 1588 (byť jeho kořeny jsou ještě o něco hlubší). Hlavními aktéry tohoto konfliktu byli Jan mladší Kapoun ze Svojkova,

25) A. RYBIČKA, *Procházky v okolí chrudimském*, s. 311–312.

26) SOA Zámorsk, Velkostatek Pardubice, inv. č. 16, kniha č. 15, urbář panství z roku 1588, f. 397v. (totéž obsahuje i urbář z roku 1563). Urbář uvádí, že se louky a role pronajímaly za peníze, v rámci níže popsaného sporu však víme, že si farář stěžoval, že mu rytíř Kapoun nezaplatil nic za užívání louky, ani neodvedl podíl z úrody z polí. V praxi se tedy jednalo o kombinaci obou způsobů.

27) A. RYBIČKA, *Procházky v okolí chrudimském*, s. 311–313.

28) F. ROSŮLEK, *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*, s. 355–362.

29) Např. Radko SEDLÁČEK, *Záchranný archeologický výzkum při stavbě silnice I/37 Jesničanky – Medlešice v roce 2004 a 2005*, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 32, 2006, s. 90–95; Jan JÍLEK, *Nálezy z doby římské z Blata (okr. Mikulovice)*, Východočeský sborník historický 15, 2008, s. 39–45; Radko SEDLÁČEK – Jakub HALAMA – Jan JÍLEK, *Nové germánské sídliště s nálezy terry sigillaty v Mikulovicích, okr. Pardubice*, in: Eduard Droberjar – Balázs Komoróczy – Dagmar Vachútová (eds.), *Barbarská sídliště: chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů* (Archeologie barbarů 2007), Brno 2008, s. 161–176; Radko SEDLÁČEK – František KAŠPÁREK – Jan JÍLEK, *Sídlištní nálezy z doby římské z Mikulovic, okr. Pardubice*, in: Ján Beljak – Gertrúda Březinová – Vladimír Varsík, (eds.), *Archeológia barbarov*, Nitra 2010, s. 371–418.

dědic a držitel části Mikulovic na straně jedné a kněz Jakub Sofián z Valkmberka, nový mikulovický farář na straně druhé.

Zvláštními okolnostmi byl obestřen již nástup kněze Jakuba do této funkce, neboť k němu nedošlo za zcela standardních okolností. Jediné bližší informace o tom, jak se na faru tento duchovní dostal, nám zřejmě poskytuje pouze jediný pramen. Tím je dopis tehdejšího hejtmana pardubického panství, Jiříka Adlspacha z Damsdorfu, sepsaný jako odpověď na dotaz úředníků královské komory. Těm se v průběhu října roku 1588 dostala do rukou žádost zmíněného kněze Jakuba, který v ní prosil krále a císaře Rudolfa II., aby jej konfirmoval na místo mikulovického duchovního správce. Když si radové jeho prosbu přečetli, velmi se podivili nad tím, že kněz žádá o místo v Mikulovicích. Neměli totiž žádné povědomí o tom, že by je (panovníka) pardubický hejtman o dosazení nového faráře do tohoto místa žádal. Sepsali tedy list, ve kterém požadovali na Adlspachovi řádné vysvětlení a ke kterému přiložili také Sofiánovu suppliku.

Reakcí na tento dopis byla Adlspachova odpověď, ve které uvedl, že na mikulovické faře skutečně kněz pobývá, avšak nebyl zde řádně ustanoven. Pro upřesnění pak uvedl, že kolem poloviny října zemřel zdejší farář Alexandr (Dubský), od jehož smrti je fara neobsazena. Než pak stihl hejtman v této záležitosti podniknout patřičné kroky, opatřili se zdejší farníci (i když ne všichni, kteří ke zdejší faře přináleželi, byli poddani komorního panství) novým knězem, zmíněným Jakubem Sofiánem. Ten jim měl v době sepsání hejtmanova listu (29. října) sloužit bohoslužby již třetí neděli a měl se snažit prosadit své jmenování u pražského arcibiskupa. Svou zprávu pak Adlspach uzavřel konstatováním, že v současné době tedy na faře řádně jmenovaný kněz není. Zároveň však připustil, že když se kněz včas ohlásí a bude o svém možném jmenování ještě společně s osadními jednat s ním, je tu samozřejmě možnost, že by žádost a zároveň doporučení o jeho dosazení na komoru a arcibiskupství zaslal.³⁰⁾

Vzhledem k tomu, že byl kněz Jakub následně jako řádný farář skutečně ustanoven, je oprávněné se domnívat, že k požadovanému jednání skutečně došlo a že hejtman sepsal avizované doporučení. Co se pak týká informací o jeho působení před příchodem do Mikulovic, víme, že předešle působil na jiném komorním panství, totiž jako farář v Brandýse nad Labem. Tam byl konfirmován na žádost komory skrze pražského arcibiskupa Martina Medka z Mohelnice (ten jej pak následně ustanovil také farářem v Mikulovicích).³¹⁾

30) Národní archiv v Praze (dále NA), Stará manipulace (dále SM), sign. P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 35r-v.

31) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 24r.

Krátce po svém příchodu do nové farnosti se dostal farář do střetu s místním rytířským držitelem několika dvorů Janem mladším Kapounem ze Svojkova. Pomyslný kámen úrazu se skrýval v placení desátku neboli obilného ospu.³²⁾ Ten plynul jakožto stálý plat místnímu knězi z několika dvorů (nejen mikulovických, ale také dalších náležejících do téže farnosti). Dokud byli držiteli těchto dvorů poddaní, byly desátky místnímu knězi pravidelně placeny. Problém však nastal ve chvíli, kdy čtyři z těchto dvorů prodali jejich majitelé vlastníku jiného mikulovického dvoru, Janovi mladšímu Kapounovi, který z nich přestal dávky odvádět. Shrňme-li tedy počátek konfliktu, zjistíme, že roku 1588 došlo v Mikulovicích ke dvěma zásadním událostem. Na jedné straně zemřel tohoto roku na zdejší faře starý kněz, na jehož místo nastoupil nový farář (avšak původně bez vědomí a posvěcení hejtmana). Na straně druhé se stal tohoto roku držitelem části Mikulovic Jan mladší Kapoun ze Svojkova, který začal využívat jeden ze zdejších dvorů jako své sídlo. Ještě téhož roku pak svůj majetek rozšířil, když k němu přikoupil další čtyři poddanské dvory, z nichž odmítl jako nový majitel platit nastoupivšímu knězi povinný obilný desátek.

Zpočátku se kněz Jakub pokoušel domluvit přímo s rytířem Kapounem, avšak jejich vzájemná komunikace nedospěla k žádnému řešení. Když tedy zjistil, že se spolu po dobrém nedomluví, logicky se obrátil na svou vrchnost, tedy na hejtmana pardubického panství. Tím byl na přelomu 80. a 90. let 16. století Jiřík Adlspach z Damsdrofu, který se za Sofiána (podle jeho vlastních slov) postavil a pokusil se šlechtice přimět, aby mu desátky odvedl, bohužel neúspěšně.³³⁾ Stejně neúspěšní byli údajně i pánové z české komory, kteří měli zaslat Kapounovi list, aby dlužné desátky uhradil.³⁴⁾ Když pak došlo roku 1591 k výměně na postu hejtmana panství a příchodu Václava Chotka z Chotkova,³⁵⁾ směřoval farář své prosby na něj. Nejprve novému nejvyššímu panskému úředníkovi vysvětlil své peripetie a poté ho požádal o podporu a vyřešení sporné záležitosti. Výslovně ve svých stížnostech uvedl, že pan Kapoun mu zadržuje desátky „z těch dvorů svedených v Mikulovicích i z toho sídla“. Celkem se mělo

32) Pravidelný příjem kněze byl tvořen několika typy stálých platů, z nichž desátek byl ten nejdůležitější.

33) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 7v.

34) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 8r.

35) František ŠEBEK a kol., *Dějiny Pardubic. I. díl*, Pardubice 1990, s. 153. V letech 1563–1591 zastával tuto funkci Jiřík Adlspach z Damsdrofu, kterého v roce 1591 nahradil zmíněný Václav Chotek z Chotkova. Ten v ní zůstal až do roku 1594.

jednat o 14 korců čtvera druhů obilí (pšenice, ječmen, žito, oves) za každý rok, v součtu za tři léta tedy o 42 korců.³⁶⁾ Farář pochopitelně očekával, že se hejtman postaví na jeho stranu a zadržené desátky na vzpurném šlechtici vymůže. V tom se ovšem přepočítal, neboť komunikace s novým hejtmánem nebyla taková, jak očekával. Chotek odpovídal faráři povětšinou stručně, někdy dokonce nezareagoval vůbec.³⁷⁾

Krátce poté navíc vstoupila do „hry“ další sporná záležitost, a to stará směna zádušních pozemků mezi Janovým předchůdcem, jeho strýcem Ctiborem Kapounem, a bývalým farářem. Oba pánové se před svou smrtí dohodli, že mezi sebou provedou směnu pozemků, kterou nestihla komora ještě za jejich života posvětit. Dohoda však byla učiněna, a proto se po Ctiborově smrti jeho bratři opakovaně na pány v komoře obraceli (poté dokonce přímo na císaře), aby byla tato směna schválena.³⁸⁾ K ničemu takovému ovšem nedošlo, neboť nový farář této výměně velmi vehementně odporoval.³⁹⁾ Z tohoto důvodu nařídili radové hejtmanovi, aby ze směny sešlo a vše bylo navráceno do původního stavu, neboť Kapoun v této chvíli užíval starých pozemků i těch směněných. Farář tedy neměl k dispozici nic.⁴⁰⁾

Vraťme se však zpět ke komunikaci kněze Sofiána a hejtmána Chotka. Vzhledem k tomu, že ji kněz považoval za nedostatečnou, obrátil se, stejně jako za hejtmána Adlspacha, na pány rady v české komoře. Díky jejich dopisu hejtmanovi sice došlo k následnému zlepšení vzájemné komunikace vrchnostenského úředníka a mikulovického faráře, stále však nebyla na takové úrovni, jakou kněz očekával. Hejtman sice začal více reagovat na Sofiánovy listy, jeho postoj k němu se ovšem neproměnil. Tak poslal v červnu roku 1592 faráři dopis, v němž mu popisoval, že ho na pardubickém zámku navštívil pan Kapoun, který si na něj velmi stěžoval. Jan mladší hejtmanovi vypověděl, že kněz Sofián žije na faře světským způsobem, jeho kázání je „protivné, [v]zpuřné a zuřivé“ a dokonce odmítá plnit svou svatou povinnost. Závěrem svého listu úředník uvedl, že neví, jak tento spor vyřešit a že v současné době se jako nejlepší řešení jeví možnost, že by kněz odešel na jinou faru. Současně ovšem připojil výzvu,

36) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 7v-8r.

37) Např. NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 4r-v, 11r či 16v.

38) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 34r. Radové se poté obrátili na hejtmána Adlspacha, aby jim o tom všem sepsal gruntovní zprávu a připojil své dobré zdání, neboť jim chyběly potřebné informace.

39) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 6r či 42r. O tom, že Kapoun využíval oba pozemky viz tamtéž, f. 15r a 31r.

40) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 42r.

že pokud mu bude moci farář poskytnout nějaké další informace, pomocí kterých by jej mohl před Kapounem hájit, rád je přijme.⁴¹⁾

Slova, která použil hejtman ve svém listu, nebyla tím, co chtěl Sofián slyšet. V podstatě okamžitě mu odepsal s tím, že odmítá veškerá Kapounova nařčení a velmi se podívoval nad tím, odkud má tyto informace, když do kostela podle jeho tvrzení k přijímání nechodí.⁴²⁾ Následovala další šlechticova stížnost, ve které faráře obvinil z toho, že mu měl jeho valach způsobit škodu za několik kop. To bylo obvinění, ke kterému se Sofián v dalším listu Chotkovi přiznal, avšak doplnil, že u toho byli císařští poddaní a že Kapouna odškodnili dvěma snopy. Navíc pak uvedl, že se doslechl, že Jan mladší požádal hejtmana o farářovu výměnu, a to bez vědomí jeho samotného i farníků.⁴³⁾ Zároveň uvedl, že nějaký výpis, který měl obdržet již před notnou dobou, dostal od rytíře až nyní a také že nevidí důvod, proč by se měl hájit, když mu mohou císařští poddaní dosvědčit, že to všechno činí pan Kapoun z hněvu. Že to on je tu náramně soužen. Dopis pak uzavřel tím, že by jen velmi nerad zaneprázdnňoval v této záležitosti samotného císaře a tak prosí a doufá v opatření a odpověď od pana hejtmana.⁴⁴⁾ Reakci bohužel neobdržel a tak se na Chotka na začátku září obrátil dalším dopisem, kde mu připomněl, že v této záležitosti rozhodli radové při komoře české již několikrát a tak prosí o následování jejich příkazu.⁴⁵⁾

Ke kněžově nelibosti, ani tento dopis nedosáhl kýženého zákroku.⁴⁶⁾ Ještě na konci září tedy poslal hejtmanovi další list, ve kterém zdůraznil, že mikulovickou faru opatruje z poručení císaře, ale problémy s ní spojené nebyly doposud vyřešeny. Kromě po tři léta nevypláceného obilného ospy také neopomněl připomenout, že nemůže užívat některých farních pozemků, neboť mu v tom pan Kapoun činí překážky. V tom narážel na výše zmíněnou směnu některých pozemků učiněnou mezi Ctiborem Kapounem a bývalým mikulovickým farářem. Sofián doslova uvedl, že nemá žádnou možnost užívat těchto pozemků a nemá dokonce ani kde pást krávu. Dále popsál, že ač je čas setí, Kapoun na těchto rolich doposud nic nezasel a on tak vůbec netuší, z čeho bude žít. Opětovně tedy apeloval na hejtmana, aby se do záležitosti rázně vložil a učinil kroky podle nařízení

41) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 9v.

42) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 10r-v.

43) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 8r.

44) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 8v-9r.

45) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 11r.

46) Jediným krokem, o kterém víme, že jej hejtman podnikl, bylo nařízení o výjezdu na zádušní role. Viz tamtéž.

císaře (komory). Závěrem pak doplnil, že poddaní již podali svědectví o jeho chování i učení a že tyto informace by měl mít hejtman na paměti. Opět pak zdůraznil, že doufá v kladné vyřízení, že by jen velmi nerad obtěžoval přímo císaře. Současně pak poslal tuto informaci také radům.⁴⁷⁾

Zatímco od hejtmána se farář ani tentokrát nedočkal žádných zřejmých kroků, natož odpovědi,⁴⁸⁾ komorní radové nemeškali a obeslali tentokrát přímo Jana mladšího Kapouna. Ve svém listu ho napomněli, aby zaplatil knězi povinný desátek a vyřešil druhé podstoupení zádušních pozemků, jak již měl dle jejich nařízení učinit.⁴⁹⁾

Na první pohled by se mohlo zdát, že kněz Jakub Sofián se v celé záležitosti zpočátku spoléhal pouze na hejtmána a poté také na pány v české komoře, které neustále zásoboval svými žádostmi. Když se však podíváme blíže na jeho listy hejtmánovi, nemůžeme opominout, jak často v nich farář opakoval, že by se jen nerad obracel přímo na císaře, čímž by panovníka zatěžoval. Nepřímo tak na hejtmána vyvíjel tlak tím, že mu mezi řádky „hrozil“, že když záležitost nebude řešit, obrátí se přímo na panovníka, který tak zjistí, že nejvyšší úředník jednoho z jeho panství nebyl schopen takovouto podružnou záležitost vyřešit. Ani tento „Damoklův meč“ však nepřispěl k tomu, že by hejtman Chotek celou záležitost urychleně vyřešil. Knězi tak nezbylo nic jiného, než své „utrpení“ vyložit také komorním radům, kteří následně vydali několik nařízení, podle kterých měl hejtman přimět pana Kapouna k vyplacení zadržených desátků a zrušit nikdy nestvrzenou směnu pozemků. V této chvíli už nevíme, zda hejtman nadále nic nečinil nebo jen, a to pravděpodobněji, nemohl žádným způsobem Jana mladšího Kapouna k tomuto řešení přinutit. Výsledkem však bylo, že radové následně začali jednat přímo s rytířem.

Zatímco mezi všemi stranami probíhala čilá komunikace, kněz Jakub nezahálel a rozhodl se opatřit dalšími důkazy, které měly podložit oprávněnost jeho požadavků. Zdrojem dalších informací potvrzujících jeho nároky se měl stát roveňský farář Matěj, který před svým nynějším působením zastával úřad kněze v Mikulovicích. Ten na Sofiánovu žádost učinil tzv. svědomí, které přednesl před kněžským shromážděním v domě pardubického děkanství. V tom vyznal, že když on byl farářem, tak stejně jako předešní kněží, užíval všech gruntů i kostelních záduší „v Mikulovicích, kdež tehdáž žádného člověka stavu rytířského sídlem nebylo“. Dále pak pokračo-

47) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 11v.

48) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 12v.

49) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 38r.

val popisem, že u kostela ležící přehrazené pastviště (oddělené od pastviště tehdy patřícího Janu Ducharovi – „*kdež nyní urozený pan Jan mladší Kapoun etc. sídlo své má*“) náleželo knězi. Stejně tak byl farním majetkem také tzv. kněžský háj, který dle jeho vědomí vysadil kněz Mojžíš, jenž ve zdejší farnosti působil okolo třiceti let. Co se pak týkalo obilných ospů, ty zde byly placeny ze čtyř dvorů („*dokudž ještě tu pána v držení ani dvorů svedení nebylo*“). Konkrétně se jednalo o Jana Ducháře (na jeho statku měl v době tohoto konfliktu Jan mladší Kapoun sídlit), Jana Bořka a Pavla Dvořáka, odvádějící po čtyřech korcích ročně a Jiřího Kulhánka, odevzdávajícího dva korce. Tytéž osoby, kromě Pavla Dvořáka, pak označil kněz Matěj jako ty, které mohou tvrzení o výši odváděných dávek dosvědčit.⁵⁰⁾ Toto „prohlášení“ se pak dostalo na komoru ve dvojím vyhotovení – jednou jako verze sepsaná na pardubickém děkanství (podepsaná a zpečetěná pardubickým děkanem i některými přítomnými knězi) a podruhé jako výpověď, kterou sepsal Matěj na své faře v Rovni za přítomnosti faráře z Dašic.⁵¹⁾

Tímto psaným a zpečetěným svědomím získal Sofián další důkaz (vedle výpovědi poddaných) dosvědčující oprávněnost jeho požadavků. Ani s tím se však nespokojil a tak se na začátku roku 1593 obrátil na kněze Martina Albína z Přelouče, který měl v době svého působení na faře v Jezbořicích podobný problém. Celý incident se odehrál před rokem 1572, tedy ještě v době, kdy byl majitelem panství Heřmanův Městec Zikmund Anděl z Ronovce. Ten v blíže neznámé době skoupil (svedl) dva dvory ve vsi Klešicích, ze kterých byly jezbořickému faráři placeny ospy ve výši třinácti korců ročně. Ty však odmítl Zikmund Anděl jako nový majitel nadále odvádět. Kněz se tedy obrátil na tehdejšího hejtmana panství Jiříka Adlspacha z Damsdorfu, který se snažil pana Zikmunda Anděla přesvědčit o jeho povinnosti, bohužel bezúspěšně. Doporučil tedy knězi, aby se obrátil na českou komoru, která začala tuto záležitost řešit. Než se podařilo celou věc uzavřít, Zikmund Anděl zemřel (1571).⁵²⁾ Ani poté však nepřestal kněz se svými prosbami o uhrazení zadržených desátků, tentokrát už směřovanými přímo na císaře (respektive českou komoru) jako nového majitele. Ten následně uhradil faráři veškeré neodvedené desátky za předchozí léta a následující řádně odváděl.⁵³⁾ To byl pro kněze Sofiána velmi důležitý „precedent“.

50) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 16v-18r. Kulhánek byl menším hospodářem, neboť neměl ani potah.

51) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 16v-20r.

52) K úmrtí Zikmunda Anděla z Ronovce viz P. VOREL, *Výmřelý východočeský rod Andělů z Ronovce*, s. 83.

53) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 20v-22r.

Vraťme se však ještě na chvíli zpět do roku 1592. Mezitím, co si obstarával mikulovický farář svědectví, reagoval Kapoun dopisem na list, který obdržel od komorních radů. V tom se hned v úvodu vymezil vůči Sofiánovu tvrzení, že by mu měl být povinen jakýmikoliv odvody ze čtyř svedených dvorů a že tak nechce učinit ani přes rozkaz pánů v české komoře i samotného císaře, ba dokonce, že se k tomu nechce ani vyjádřit. Všechna tato tvrzení označil za křivdu a uvedl, že císaři i komorním radům odpověď se zdůvodněním, proč mu desátkem povinen není, odeslal. Jako argumenty uvedl, že on sám žádný z těch čtyř dvorů s povinností neskupoval. To učinili předešlí majitelé, kteří ale na těch místech vystavěli nové statky, z nichž však desátek nadále odváděli. On sám ovšem nic odvádět nemusí, neboť ani předešlí držitelé tohoto statečku (myšleno dílu Mikulovic) faráři také nic nedávali, jen jejich poddaní. Stejně tak jeho poddaní (celkem uvádí sedm stavení) nic nezadržují a veškeré své povinnosti vůči faráři plní a odvádějí.⁵⁴⁾

Naopak uvedl, že problémovou osobou je zde Sofián, který je velmi nezbedný a lakomý. Charakterizoval jej jako člověka, „*kderýžby rád z jedné ovčičky dvě kůže stáhl*“ a pokračoval výčtem jeho protivenství. Podle jeho slov kněz téměř nebývá na faře ani v kostele, což má mimo jiné za následek to, že umírají novorozenci bez křtu. To a další neplnění svatých povinností pak dokonce způsobilo, že si na něho osadní opakovaně stěžovali u hejtmána. Dále Kapoun přiznal, že obdržel nařízení od císaře, z české komory i od hejtmána pardubického panství, aby byl vyřešen spor ohledně staré pozemkové směny. Jedním dechem však dodal, že dal vyhledat, kde se tyto staré zádušní pozemky nacházely, přičemž zjistil, že šlo o čtyři role (polnosti). Prý byl samozřejmě ochoten od staré směny ustoupit, avšak když mu místní ukázali, kde se tyto pozemky nacházejí, zjistil, že se jednalo o různé pozemky rozličných velikostí rozeseté mezi jeho dalšími polnostmi. To byl však problém, neboť při dojíždění na ně by byla poškozována Kapounova úroda (jediný přístup na ně vedl přes jeho pole). Obrátil se tedy na hejtmána a také fundátory zdejšího záduší (pana Heřmana z Bubna a paní Bošínskou), se kterými o tom za přítomnosti mikulovických poddaných jednal. Společně se dohodli, že by bylo nešťastné, kdyby se tyto roztržštěné pozemky vracely záduší a domluvili se, že za to Kapoun poskytne farnosti adekvátní ucelenou náhradu. Do vsi byl tedy pozván zemský měřič, který vyměřil nové pole, s čímž dle Kapouna všichni souhlasili (jak však víme, mikulovický farář rozhodně spokojený

54) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 29r.

nebyl a podle dostupných pramenů snad ani nebyl k těmto jednáním pozván) a už se vyčkávalo jen souhlasu císaře.

Dopis pak ukončil tím, že pány rady prosí, aby knězi poručili už ho dále nezanepřázdňovat a ještě ho za to všechno potrestali. Dokonce uvedl, že když se dostane ke knězi nějaký list, tak ten jej u sebe drží a jemu nic nesděluje. Poté, po určité době, pak pošle na českou komoru další list, ve kterém tvrdí, že Kapoun nijak nereaguje (to je zajímavý argument, neboť to, že zadržuje listy, tvrdil naopak Sofián o něm). Úplně nakonec pak připojil jakousi řečnickou otázku, zda je vůbec tento kněz hoden, aby byl na této farně duchovním správcem a také aby tu žil i se ženou, o které Jan mladší Kapoun nevěděl, zda je vůbec jeho manželkou.⁵⁵⁾

Tento nebo jiný Kapounův dopis pak byl Sofiánovi přečten v přítomnosti pardubického děkana a nějakých blíže nespecifikovaných „*osob stavu rytířského*“. Podle svých slov požádal kněz o jeho výpis, aby na něj mohl reagoval a ukázat svou nevinu, bohužel mu však vyhověno nebylo. Jeho komunikace s hejtmanem byla stále na velmi špatné úrovni. Ve svém listu radům uvedl, že mu sice předal svědectví farářů z Rovně a Přelouče, které slíbil na komoře přednést, nemá však zprávy, zda tak hejtman učinil. Na druhou stranu mu také hejtman slíbil, že obešle bývalé mikulovické hospodáře, aby vysvědčili, kolik dříve dávali faráři obilného ospy, o čemž věděl, že to splnil. Jiné zprávy než ty navrhuující jako řešení jeho odchod z Mikulovic však od hejtmana neobdržel. Tentokrát mu však tento návrh nesdělil hejtman sám skrze psaní, nýbrž mu to vzkázal přes pardubického děkana.⁵⁶⁾ To byl hlavní důvod sepsání tohoto listu radům, ve kterém opět zopakoval, že nic špatného neudělal a tak si toto řešení nezaslouží. Dokonce zdůraznil, že ho řešení této záležitosti stálo nemálo času a také peněz (výdaje vyčíslil na více než 40 kop grošů míšeňských). Dále tvrdil, že ho odtud kromě Kapouna a hejtmana nikdo nevyhání, že k tomu nemají osadní ani žádný důvod (což bylo v rozporu s tím, co dva výše zmínění pánové uváděli).

Mikulovický farář si byl dobře vědom toho, že u hejtmana zastání nenajde, a tak se poměrně významně „upnul“ na pomoc radů. Ve svém listu jim z těchto důvodů dokonce „pochleboval“, když uvedl, že oni mu nikdy nijak neublížili a že si dobře vzpomíná, že to byli oni, kdo ho doporučili na tuto faru, kde je spokojený, dosadit. Dále uvedl, že dříve mu pan Hertvík ze Žejdic (vrchní hejtman komorních panství) na jeho prosby o získání nějakého místa na komorních panstvích odpovídal, že až o něho bude nějaká

55) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 29r-30r.

56) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 4r-v.

jiná osada stát, že tam bude potvrzován. Podle jeho slov o něho v této době stáli v Přelouči, avšak on vykonává své povolání šetrně a bedlivě a žije v počestném životě. Že by sice rád pracoval jinde, ale vždy čeká na boží vůli, která se mu, jak věří, zjeví skrze rozhodnutí radů. List pak uzavřel s tím, že je povinen hájit toto duchovenství i záduší a také to co „*faráři k živnosti přináležejí od předků lidí osadních a ne od pánů Kapounů aneb koho jiného*“.⁵⁷⁾

Výpověď poddaných, o které Sofián psal ve svém výše zmíněném listu, se prostřednictvím pardubického hejtmána na českou komoru skutečně dostala. Jednalo se o svědectví tří osob, které v Mikulovicích dříve na svedených dvorech žili. Jan Šistola z Ostřešan, který žil na jednom z těchto dvorů s otcem Dvořákem vyznal, že platili faráři po čtyřech korcích ročně. Stejnou výpověď podal i Jan Duchek z Třebosic, syn Duchka Ducháře a také Martin Bořek ze Ždánic (kde nyní vlastnil krčmu). Scházela výpověď Jíry Kulhánka, z jehož dvora se platívalo jen po dvou korcích, avšak to dosvědčil kněz Matěj z Rovně s obyvateli Mikulovic.⁵⁸⁾ Všichni tedy potvrdili oprávněnost Sofiánových požadavků.

Ten opět čekal na zprávy, které bohužel nepřicházely. Napsal tedy radům další dopis, ve kterém zopakoval všechny své staré problémy a doplnil je o další konkrétnější stížnosti. Kromě desátku mu na srdci velmi ležela stará směna pozemků, která nebyla svrchu nikdy posvěcena a od které měl Kapoun podle dřívějšího nařízení radů ustoupit.⁵⁹⁾ Jak ale víme z komunikace mezi Kapounem a rady, k ničemu takovému dle jeho slov dojít nemohlo a tak se s hejtmánem a Mikulovickými za přítomnosti dalších osob (avšak ne faráře) domluvili na kompromisu. Ten spočíval v tom, že Kapoun nechal pro záduší vyměřit pozemky jinde a faráři je postoupil.⁶⁰⁾ Jak slíbil, tak také učinil, bohužel farář opět spokojený nebyl. Dle jeho slov si ponechal Kapoun zádušní louky, které byly velmi kvalitní, zatímco jemu nechal neužitečný drn podél nějaké cesty. Role zase nechal pro změnu vyměřit na křemenitých vršcích, kde se nachází strniště a osetí je velmi komplikované, nemluvě o úrodnosti. Co se pak týká kněžského háje, ten si i přesto, že ho Kapoun vrátit měl, ponechal. Dokonce prý zabíral i pozemky náležející obci. Tento list je navíc zajímavý tím, že v něm kněz poprvé

57) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 12v-15r. Kromě zmíněných zadržených obilných desátků Sofián také zmínil, že za tytéž tři roky neodvedl Kapoun ani žádné peníze za využívání zádušního pastviště.

58) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 27r-28r.

59) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 30r-31r.

60) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 29v.

přiznal, že kvůli neustálému psaní listů a dojíždění do Prahy na komoru mešká i své kněžské povolání.⁶¹⁾

Radové reagovali sepsáním listu hejtmanovi, ve kterém ho vyzvali, aby jim poslal zprávu o tom, jak se věci skutečně mají a přiložili Sofiánovy i Kapounovy výpovědi. Chotek ve své odpovědi z února roku 1593 zčásti zopakoval Kapounova tvrzení o tom, že jeho sedm poddaných v Mikulovicích platí faráři každoročně ospy a on je od nich přijímá. Dokonce uvedl, že Kapoun prohlásil, že platil ospy i ze svého dvora a také ze zádušních dědin odváděl třetí mandel. Že problémem je tu kněz, kvůli kterému se musel obrátit na některé poddané, jejichž otcové na těchto gruntech žili v době jejich svedení a kteří odvádění ospů potvrdili. Stejně závěry pak přinesla i výpověď bývalého faráře. Velmi zajímavá je druhá část listu, ve které hejtman uvedl, že má od místních lidí zprávy, že Soifán žije neřádně a nepokojně, obecně je to člověk velmi zuřivý a že se svou manželkou nakládá také zle. Nebyli to však pouze poddaní, kdo měli s farářem neshody, přiznával je i sám hejtman. Ten byl nucen řešit ne jeden spor, do kterého se kněz dostal dokonce s okolními příslušníky rytířského stavu. Z těchto důvodů radům navrhl, aby knězi poručili opatřit se od příštího sv. Jiří novou farou a aby byl na toto místo dosazen služebník pokojnější a pobožnější.⁶²⁾

Ještě než úředníci české komory vydali rozhodnutí, obrátili se na apelační soud, kterému předložili podklady, které měli k dispozici a požádali jeho prezidenta a pány o dobré zdání.⁶³⁾ Je otázkou, zda byl Sofián srozuměn s Chotkovým listem, ve kterém hejtman opět navrhoval, aby byl kněz nahrazen, nebo ho k tomu vedla jen skutečnost, že se celá záležitost táhla tak dlouhou dobu, každopádně však sepsal další list, tentokrát přímo císaři. V dopise, který mu zaslal, zopakoval své problémy ohledně neplaceného desátku i neplatné (neadekvátní) směny. Také uvedl, že v současné době čeká na výrok apelačního soudu a zároveň císaře požádal o pomoc.⁶⁴⁾

Na začátku března na komoru konečně dorazila odpověď z apelačního soudu. Radové shrnuli, že jelikož předešli kněži i někteří poddaní vyznali, že se z těch dvorů, které rytíř Kapoun svedl, platil obilný desátek o čtrnácti korcích ročně, je nový držitel (i všichni následující), povinen jej faráři odvádět. Na druhou stranu uvedli, že neřádný kněz by měl být odkázán

61) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 30r-31r.

62) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 25r-v.

63) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 25v.

64) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 6r.

k panu arcibiskupovi, aby mu opatřil jiné místo. Jejich rozhodnutí tedy bylo jednoznačné. Sofiánovy požadavky stran obilných ospů byly oprávněné, vzhledem k jeho problematické povaze měl však faru opustit.⁶⁵⁾

Radové tedy měli dostatek podkladů pro své nařízení. Poslali hejtmanovi Chotkovi list, ve kterém mu zdůraznili, že předešli kněz, poddaní a také knihy farních příjmů dosvědčují, že se ze svedených dvorů desátek ve výši čtrnácti korců ročně platil a že i nový majitel je tedy povinen jej odvádět. Současně ovšem uvedli, že podle jejich informací je Sofián od příštího sv. Jiří opatřen jinou farou a nařizují tedy hejtmanovi, aby se poohlédl po jiném knězi, který by „*pokojnější byl a darebných zaneprázdnění nečinil*“.⁶⁶⁾

Ani tentokrát bohužel nedošlo k vyřešení celé situace, neboť na začátku dubna poslali radové hejtmanovi opět list, ve kterém ho informovali, že jsou ze strany pana Kapouna a kněze Sofiána stále zaneprázdnění. Opětovně tedy shrnuli své předchozí rozhodnutí ohledně povinnosti Kapouna desátky doplatit a pravidelně odvádět a nařídili hejtmanovi, aby se do toho opět vložil.⁶⁷⁾

Bohužel nevíme, jak konkrétně celá záležitost skončila, neboť zkoumané prameny na tuto otázku odpověď nepřinesly. Zřejmě však celá záležitost uvízla v mrtvém bodě, kdy Sofián nadále požadoval desátky a Kapoun je nadále odmítal odvádět. K uvedení této záležitosti do pořádku tak pravděpodobně došlo až s císařovým ziskem Kapounovy části Mikulovic, tedy připojením k pardubickému panství. Pro záměr, který tato studie sleduje, není ovšem tak důležitý výsledek tohoto sporu, jako spíše jeho počátek, průběh a vůbec veškeré okolnosti, které jej provázely.

Odmítnutí placení dávek

jako projev „sociální exkluzivity“ šlechty

Podívejme se na nastíněný případ znovu, tentokrát však pouze optikou příslušníka rytířského stavu. Jan mladší Kapoun ze Svojkova použil ve svých listech v zásadě dvojí argumentace. V první řadě tvrdil, že on sám tyto dvory nekupoval jako majetek, ze kterého se povinně odváděly zádušní dávky. Podle jeho slov v takovém právním stavu koupili nemovitosti předchozí držitelé, kteří ale na místě těchto původních stavení vybudovali nové statky. Tito držitelé farářů obilí nadále odváděli, avšak Kapoun podle svého mínění nic takového (jako nový majitel) nemusel. Více tuto myšlen-

65) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 33r.

66) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 37r-v.

67) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 41.

ku bohužel ve svém dopise na českou komoru nerozvedl. Operoval však ještě s jedním důležitým bodem. Tím byla skutečnost, že všichni jeho mikulovičtí poddaní (žijící na sedmi statcích) faráři všechny povinné dávky odváděli. A to bylo podle jeho slov všechno, co se z tohoto majetku kdy platívalo a že mimo to nebyli ani předešlí vlastníci tohoto statku (dílu Mikulovic) povinni něco platit. Tuto povinnost tedy nemá ani on.⁶⁸⁾

Ponechme protentokrát stranou to, že ani Jakub Sofián nebyl zřejmě bezkonfliktním člověkem a připomeňme si pro změnu jeden z argumentů, který na svou obranu použil. Jednou z osob, na kterou se v rámci svých proseb o důležité svědectví obrátil, byl kněz Martin Albín působící v této době jako farář v Přelouči. Ten předešle spravoval faru v Jezbořicích, ke které byly každoročně odváděny obilné desátky ze dvou dvorů ve vsi Klešice, jejímž šlechtickým majitelem byl v této době pán (man) nad (Heřmanovým) Městcem, Zikmund Anděl z Ronovce. Ten v blíže neznámé době tyto dvory od svých poddaných odkoupil a jako nový majitel odmítl desátky nadále odvádět.⁶⁹⁾ Bohužel neznáme konkrétní důvody, proč Zikmund Anděl odmítl faráři desátky nadále platit,⁷⁰⁾ víme však, že se zoufalý farář obrátil s prosbou na Jiříka Adlspacha z Damsdorfu, hejtmana pardubického panství, ke kterému Jezbořice náležely. Hejtman se sice za faráře postavil, neměl ale k dispozici žádné přímé donucovací nástroje, kterými by Zikmunda Anděla k plnění přiměl. Doporučil tedy knězi, aby se obrátil na českou komoru, jejíž radové jeho záležitost řešili a skutečně rozhodli, že je šlechtic povinen plat faráři odvádět. Mezitím však Zikmund Anděl zemřel a jeho majetku se ujala královská komora, která knězi následně ušlé platy uhradila.⁷¹⁾

Informace ke sporu jezbořického faráře a šlechtického držitele poddanských dvorů v Klešicích jsou sice poměrně strohé, umožňují nám ovšem vyslovit alespoň dílčí závěry. Na základě znalosti těchto dvou rozepří můžeme konstatovat, že se nejednalo o zcela ojedinělý konflikt mezi šlechtickým držitelem poddanských dvorů a farářem požadujícím desátky.⁷²⁾ Dále

68) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 29r.

69) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 20v.

70) Fond heřmanoměsteckého panství z předbělohorského období je velmi torzovitý. Viz Petr VOREL, *Urbář panství Heřmanův Městec z roku 1572*, Východočeský sborník historický 2, 1992, s. 241. Na relevantní dokumenty se mi nepodařilo narazit ani v dalších kartonech Staré manipulace týkajících se pardubického panství.

71) NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 20v-22r.

72) Pokud pak svůj obzor „rozšíříme“ i mimo šlechtickou vrstvu a za vymezený časový rámec, zjistíme, že neplacení desátek nebylo výjimečné i mezi

můžeme vyslovit hypotézu, že důvodem těchto sporů byla myšlenka šlechtické výlučnosti, kdy svobodný majitel poddanského statku odmítl odvádět plat, který považoval za poddanský. Za třetí je pro tento konkrétní spor důležité, že rozpor mezi mikulovickým farářem a heřmanoměsteckým pánem byl již v 70. letech řešen hejtmánem Adlspachem a pány z české komory. Pro hejtmána a ani pro českou komoru jako instituci tedy nebyl mikulovický případ prvním problémem tohoto typu, avšak přesto nedokázali tuto záležitost rychle uzavřít.⁷³⁾

Ekonomické a mocenské pozice, ve kterých se Zikmund Anděl a Jan mladší Kapoun nacházeli, byly značně odlišné. Oba byli sice příslušníky rytířského stavu, ovšem zatímco Zikmund Anděl byl držitelem velkého majetku (byť jeho většinová část byla po jeho účasti v stavovském odboji roku 1547 převedena na manskou formu držby),⁷⁴⁾ Jan mladší Kapoun byl příslušníkem chudší šlechtické vrstvy. Vnitřní majetková diferenciace nižší šlechty byla pochopitelně poměrně značná, navíc se 16. století vyznačovalo jako doba, kdy mnohé ze starých rytířských rodů zchudly. Na jejich místo se často drali příslušníci nových rodů, ať už příšlých z ciziny nebo vzešlých z řad měšťanstva či poddaných (v tomto případě se často jednalo o vrchnostenské úředníky).⁷⁵⁾

Na tyto majetkové a sociální změny bylo velmi bohaté Chrudimsko. Na jedné straně v jeho severní části od začátku 16. století (respektive od konce 15. století) vznikal dobře fungující a zástavami i dílčími nákupy majetkově ucelený pernštejnský velkostatek, který v roce 1560 převzala česká komora. Na straně druhé tu byla nižší (někdy doslova drobná) šlechta, která prodávala často své jediné majetky těmto arondujícím velkostatkářům a pozbývala tak svých svobodných statků. Vedle nich tu byli tací, jejichž majetkový podíl na rodovém vlastnictví byl už tak malý, že nedokázal ani pokrýt jejich základní životní potřeby, a tak tyto majetky

poddanými, i když zde musíme hledat jiné důvody. K tomu například Leoš PECHA, *Postavení nižšího kléru na pardubickém panství ve 2. polovině 17. století*, magisterská diplomová práce obhájená na Masarykově univerzitě v Brně, Brno 2007, s. 65–76.

73) Podle Sofiána měli radové Kapounovi poručit, ať zadržené desátky uhradí, neboť byl na tento typ případu již nález (zřejmě Jezbořice). NA, SM, P 70/4, inv. č. 2643, karton č. 1642, f. 8r.

74) P. VOREL, *Výmřelý východočeský rod Andělů z Ronovce*, s. 94–96.

75) K tomu např. Vladimír KLECANDA, *Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku (Příspěvek k dějinám nižší šlechty)*, Časopis archivní školy VI, 1928, s. 1–125; TÝŽ, *Tři kapitoly o českomoravských erbovnících*, Zprávy českého zemského archivu 7, 1932, s. 69–96.

prodávali okolní majetnější šlechtě.⁷⁶⁾ Další kroky bývaly různé. Někteří viděli jako východisko ze své situace službu v armádě nebo některém z úřadů vrchnostenského či zemského aparátu, další využili peníze k úvěrovému podnikání, jiní zase zakoupili městskou nemovitost a začali žít městským životem.⁷⁷⁾ Na rody a jednotlivce, kteří zakoupili nemovitost (dům či dvůr) ve městě jako východisko ze své ekonomické situace, byla bohatá Chrudim.⁷⁸⁾ Naproti tomu Pardubice byly jakožto sídlo velkostatku a vrchnosti cílem šlechticů, kteří hledali své uplatnění v hospodářské a administrativní sféře.⁷⁹⁾ V obou městech byla zároveň patrná snaha zdejších měšťanů (v případě Pardubic přímo vrchnostenských úředníků, často pocházejících z poddanských vrstev) o povznesení se do stavu měšťanů erbovních. Některým z nich se pak dokonce podařil tento sociální vzestup proměnit v přijetí mezi rytíře.⁸⁰⁾

Príslušníkem této chudší složky rytířské vrstvy byl také Jan mladší Kapoun ze Svojkova. Ten sice zvolil cestu držitele drobného rytířského statečku (a to ve formě poddanských dvorů) avšak nejméně v jedné věci se od svých sociálních vrstevníků nelišil – v pocitu „šlechtického exkluzivity“. Odmítl platit faráři desátek s tím, že jako šlechtický vlastník statku nic takového odvádět nemusí. Tady se pro srovnání přímo nabízí otázka, zda k něčemu podobnému nedocházelo také v jiném prostředí, do kterého se šlechta vlivem (nejen) ekonomických faktorů v této době dostávala. Jako vhodné srovnání se nabízí město.

76) David RICHTER, *Šlechtická držba nemovitého majetku v Chrudimi v kontextu vývoje Chrudimského kraje v 16. století*, magisterská diplomová práce obhájená na Univerzitě Pardubice, Pardubice 2015.

77) Tamtéž; David RICHTER, *Majetková držba Andělů z Ronovce v předběllohorském období v Chrudimi*, Východočeský sborník historický 26, 2014, s. 135–178.

78) D. RICHTER, *Šlechtická držba nemovitého majetku v Chrudimi v kontextu vývoje Chrudimského kraje v 16. století*.

79) Např. Vítězslav PRCHAL, *Úřednický personál na pernštejnském panství Pardubice v letech 1491–1560*, in: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica 31. Váženému panu doc. PhDr. Miloši Kouřilovi k sedmdesátinám, Olomouc 2003, s. 79–99; Zuzana RŮŽKOVÁ, *Mezi kladivem a kovadlinou. Vrchnostenský aparát pardubického panství v letech 1560–1630*, magisterská diplomová práce obhájená na Univerzitě Karlově v Praze, Praha 2013; Tomáš ŠIMEK, *Správa pardubického komorního velkostatku v předběllohorském období*, Východočeský sborník historický 1, 1991, s. 139–168.

80) Antonín RYBIČKA, *O erbovních a patricijských rodinách v XV.–XVII. století v m. Chrudimi usedlých*, in: Zprávy o zasedání Královské české společnosti nauk v Praze 1883, s. 53–78; Z. RŮŽKOVÁ, *Mezi kladivem a kovadlinou Vrchnostenský aparát pardubického panství v letech 1560–1630*, s. 143–146.

Podívejme se nejprve na již zmíněné Pardubice, jakožto zástupce měst poddanských. Do Pardubic se, obzvláště v době Pernštejnů, ale i později, přistěhovalo několik šlechticů, kteří zde zakoupili nemovitosti a trvale se zde usadili. Jejich soužití s pardubickými měšťany však nebylo zdaleka bezproblémové. Nejenže se někteří z nich chovali k místním s otevřenou nadřazeností a neakceptovali řešení svých záležitostí před městským soudem, ale také se odmítali podílet na placení městských dávek. Občas své konflikty s měšťany „řešili“ dokonce za pomoci kordu. Situace mezi oběma stranami byla obecně poměrně napjatá, což se naplno projevilo roku 1581, kdy se městská rada usnesla, že od tohoto dne neprodá žádný měšťan nemovitost ve městě osobě z rytířského stavu. Z tohoto omezení však byly vyloučeny ty osoby, které zde nemovitosti již vlastnily. Těm bylo pochopitelně umožněno si své majetky nadále ponechat a navíc měly právo zakupovat i další nemovitosti. To vše za podmínky dodržování městského práva a placení povinných dávek. Jak tomu však s normami v praxi bývá, nebylo toto nařízení dodržováno bez výjimek.⁸¹⁾

To, co se dělo v Pardubicích, se v jistých konturách odehrávalo i v Chrudimi. Vzhledem k tomu, kolik osob rytířského stavu v ní žilo, je pochopitelné, že i zde docházelo k občasným konfliktům (i násilným) mezi nimi a měšťany.⁸²⁾ I zdejší městská rada se pochopitelně obávala snahy šlechtí vyčleňovat se z městského práva a nepodílet se na plnění městských povinností. Při zaknihování trhu si tak na kupujícím šlechtici vymínila přiznání, že bude plnit všechny městské povinnosti a platit povinné dávky.⁸³⁾ V některých ojedinělých případech dokonce přistoupila městská rada k určitým omezením v nakládání s těmito nemovitostmi. Takovým příkladem byl nákup domu učiněný Burianem Andělem z Ronovce roku 1555, který městská rada posvětila jen s podmínkou: „*Tento trh puštěn panu Burianovi Andělovi, aby v tom gruntu bytem byl anebo jej zase sousedem usedlým osadil, že tu podruha ani nájemníka míti nemá*“.⁸⁴⁾ Jedná se o ojedinělou formulaci, kterou v případě jiných šlechtických nákupů

81) Z. RŮŽKOVÁ, *Mezi kladivem a kovadlinou Vrchnostenský aparát pardubického panství v letech 1560–1630*, s. 52–54.

82) Drobná připomínka těchto konfliktů v Chrudimi viz např. David RICHTER, *Smlouva „o palec utatej“: tři případy konfliktu s právní normou v raně novověké Chrudimi*, Chrudimské vlastivědné listy 25, 2016, č. 2, s. 10–15.

83) Státní okresní archiv Chrudim (dále SOKA Chrudim), Archiv města Chrudim (dále AM Chrudim), inv. č. 369, f. 10v či 68v, Liber contractuum začínající rokem 1545.

84) Tamtéž, f. 164v.

nenacházíme. Město tak zřejmě mělo neblahou zkušenost s tím, že Burian některý ze svých předchozích majetků (dvůr či domy) pronajímal osobě, která nebyla chrudimským měšťanem.⁸⁵⁾

Podobný případ se týkal také domu, který v Chrudimi v roce 1585 zakoupil Daniel Skornice Balbín z Vorličné. Jelikož se jednalo již o druhý dům, o který ve městě usiloval, měla městská rada s jeho nakládáním s nemovitostmi předchozí zkušenost. Na základě té si radní na Danielovi v trhovém zápisu vymohli, že nebude v tomto domě dopouštět žádných neřádů a že v něm nebude ubytovávat Vlachs, kteří tu podle jejich slov předešle pobývali a chovali se nepokojně.⁸⁶⁾ V tomto případě se však nejednalo o krok namířený proti šlechtě, ale obecně vůči příslušníkovi mimochrudimského městského stavu (byt' erbovního).⁸⁷⁾

Jako drobnou vsuvku pak jen uvedme, že když koupilo roku 1548 město Pardubice předměstský dvůr zvaný Markvartovský, na kterém byla vázána povinnost odvádět zdejšímu děkanovi obilní desátek, bez protestů ji na sebe přejalo.⁸⁸⁾ Samozřejmě nemůžeme v tomto konkrétním případě opominout ani další důvody, které mohly určovat chování jednotlivých aktérů a jejich případný zájem na neřešení sporné záležitosti. Nemůžeme tak například vyloučit konfesijní faktor, který mohl některé ze zúčastněných vést ke snaze přimět kněze Sofiána mikulovickou faru opustit.

Z dostupných informací víme, že část Mikulovic prodal k pardubickému panství Janův děd Ctibor Kapoun již v 80. letech 16. století. Nepřímým informačním zdrojem o Kapounových dvorech by tak mohly být urbáře pardubického panství. Podíváme-li se na tuto záležitost retrospektivně, nejmladší urbář, který by mohl něco prozradit, pochází z roku 1617. Ten však skýtá velký kámen úrazu, neboť na jedné ze svých stránek sice uvádí nápis Mikulovice, ovšem bez jakýchkoliv dalších údajů.⁸⁹⁾ Chronologicky předcházejícím pramenem je urbář z roku 1588, který uvádí devět usedlostí.⁹⁰⁾ Byl tedy vyhotoven až po odprodeji části vsi Ctiborem Ka-

85) D. RICHTER, *Majetková držba Andělů z Ronovce v předbělohorském období v Chrudimi*, s. 142–145.

86) SOkA Chrudim, AM Chrudim, inv. č. 372, f. 354r, Liber contractuum začínající rokem 1567.

87) Antonín RYBIČKA, *Balbínové jinak Škornicové z Vorličné*, Časopis Musea Království českého 45, 1871, s. 392–394.

88) J. SAKAŘ, *Dějiny Pardubic nad Labem. Díl III. Část I.*, s. 43.

89) SOA Zámorsk, Vs Pardubice, inv. č. 17, kniha č. 16, urbář panství z roku 1617, f. 313v.

90) SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1494–1952), inv. č. 16, kniha č. 15, f. 358.

pounem k panství Pardubice. Bližší údaje o dvorech, které příslušely pod vládu Jana mladšího Kapouna, tedy postrádáme. Vzhledem k absenci údajů v urbáři z roku 1617 nemůžeme provést jejich porovnání se urbářem starším. Dalším starším pramenem je pak až urbář z roku 1563, který neuvádí ves Mikulovice vůbec, neboť v této době ještě nepřináležela žádná zdejší usedlost k pardubickému panství. Co naopak uvádí (stejně jako i předchozí zmíněné urbáře) je zdejší kostel se svým zádušním majetkem s poznámkou, že podací právo náleží k Pardubicím.⁹¹⁾ Stejně skoupé jsou také pozemkové knihy panství, které do konce 16. století (tedy do konce sledovaného období), neuvádí jediný prodej statku v Mikulovicích.⁹²⁾

Závěr

To, co se v Mikulovicích v 90. letech 16. století odehrálo, nebylo pro svou dobu nikterak výjimečné. Ke střetům mezi duchovním a světským světem docházelo napříč dějinami. Ani šlechtic žijící na poddanském dvoře nebyl v této době neobvyklým jevem. Tento případ je však unikátní mírou dochovaných písemných pramenů, díky kterým můžeme nahlédnout do života drobné šlechty na konci 16. století, a které v širším kontextu poukazují na to, co se s částí z ní dělo v průběhu celého století.

V roce 1588 došlo v Mikulovicích, vsi ležící nedaleko Pardubic, ke dvěma velmi důležitým událostem. Na místní fare zemřel starý kněz, který byl téhož roku nahrazen novým a současně získal část vsi do svého držení Jan mladší Kapoun ze Svojkova. Ten navíc ještě skoupil čtyři poddanské dvory, ze kterých učinil své sídlo a do budoucna z nich odmítl odvádět faráři obilné desátky. Navíc vstoupila do hry ještě stará neschválená směna farních pozemků. Mezi oběma muži tak vznikl vyhrcořený spor, ve kterém nechtěla ani jedna strana ustoupit. Do celé záležitosti byl zapojen také hejtmán pardubického panství, radové v české komoře i radové při apelačním soudu. Byli to nakonec oni, kteří rozhodli, že Kapoun je povinen desátky k fare odvádět, avšak současně doporučili, aby kněz Sofián odešel na jinou farnost, neboť byl shledán problémovou a konfliktní osobou.

Díky poměrně bohaté korespondenci víme, že k něčemu podobnému došlo také ve vsi Klešice ležící nedaleko Heřmanova Městce v době, kdy

91) SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1494–1952), inv. č. 15, kniha č. 14, urbář panství z roku 1563.

92) SOA Zámorsk, Vs Pardubice, inv. č. 321, kniha č. 281, purkrechtní kniha z let 1570–1599; inv. č. 322, kniha č. 282, purkrechtní kniha z let 1576–1586; inv. č. 323, kniha č. 283, purkrechtní kniha z let 1595–1622; inv. č. 325, kniha č. 285, purkrechtní kniha z let 1594–1606.

nad ním byl pánem Zikmund Anděl z Ronovce. Tento případ a rytířem Kapounem používaná argumentace poukazují na to, jak velmi silně vnímala šlechta svou exkluzivitu a odmítala jakoukoliv „dehonestaci“, a to i ve chvílích, kdy už jí některé atributy šlechtictví (kupříkladu svobodný majetek) chyběly. Tyto střety lze nalézt také v prostředí měst, do kterých se šlechta rovněž stahovala a kde se taktéž dostávala do konfliktu s místním obyvatelstvem i právní normou. Tento příspěvek je sice pouhou případovou sondou, avšak ve světle problematiky majetkové a sociální stratifikace nižší šlechty v 16. století se stává textem přispívajícím k objasnění obecnějšího problému.

THE DISPUTE BETWEEN THE PARISH PRIEST IN MIKULOVICE AND JAN JUNIOR KAPOUN OF SVOJKOV OVER THE PAYMENT OF GRAIN TAX IN 1588–1593

From 1588 to 1593 there was a dispute in the village of Mikulovice near Pardubice between Jakub Sofián of Valkmberk, the local parish priest, and Jan Junior Kapoun of Svojkov, the knight who owned several local estates. At the root of the dispute lied the fact that Kapoun the knight bought several local serf's estates he settled down on, making them into his "residence". These estates used to pay a regular fee to the local parish priest. Kapoun the knight as the new owner and a noble refused to pay such fee which lead to a conflict with the local priest. At first the priest tried unsuccessfully to persuade the aristocrat to pay the tithe but later referred the case to the governor of the manor and then to the officials in the Czech chamber. After long discussions the priest won and his request that the knight paid the tithe was found justified but the priest could not retain his position in the parish and was forced to leave.

The dispute is interesting because there is a number of preserved documents containing a part of the communication, discussions and arguments of both parties. In particular, Kapoun's arguments are intriguing as they are based on the principle of "aristocratic exclusivity". It adds nicely to our knowledge of the life of poorer lower nobility who for various reasons lost their free estate and moved to a serf's estate. The dispute shows that regardless of the size and type of their property these impoverished nobles refused to give up their exclusive rights.

